

Chudý jako český překladatel

23. srpna 2008 8:23

Z překladatelů literárních děl jsou v Evropě nejhůře placeni překladatelé čeští - spolu s litevskými. Proč tomu tak u nás je?

foto: Profimedia.cz

Lze žít z mýtu o tradiční kvalitě českého překladu?

Překlady a překládání všeho druhu mají v zemi s desítkou milionů obyvatel hovořících menšinovým slovanským jazykem zásadní význam jak informativní, tak kulturní. Však také překlady u nás v současnosti tvoří více než třetinu veškeré vydávané knižní produkce, z čehož asi osmdesát procent tvoří překlady literárních děl.

Jenže: Evropská rada asociací literárních překladatelů (CEATL), která sdružuje překladatelské organizace z dvaadvaceti zemí, vypracovala výzkum a z něho vyplývá, že sociální postavení českých literárních překladatelů je - spolu s překladateli litevskými - vůbec nejhorší v Evropě.

Přitom na první pohled to nevypadá tak zle. Po divokých devadesátých letech, kdy svobodným knižním trhem zmítala živelnost všeho druhu a rychlokvašené či vysloveně amatérské překlady degradovaly nejen jeden titul na zmetek (někdy nechtěně a smutně humorný), se úroveň překladové produkce v tomto desetiletí zvýšila.

Úděl nelidnatých zemí

Důvody lepšího postavení překladatelů v jiných evropských zemích jsou rozličné. Nejde zdaleka pouze o výši honorářů, přestože v České republice se od devadesátých let zvýšily minimálně, nýbrž o celkové nastavení poměrů. Překladatelé v zahraničí mají lepší smlouvy, větší možnosti získat překladatelské granty, zastávají se jich mocnější profesní organizace, někde mají daňové úlevy (což platilo i v Československu před rokem 1989) či neplatí sociální pojištění.

Na rozdíl od zemí s mnohamilionovým obyvatelstvem, které hovoří některým ze světových jazyků, nemůže v menších zemích, jakými jsou kupříkladu Slovinsko či Nizozemsko nebo právě Česko, rozhodovat samotný trh - stojí zde proti sobě nutnost zprostředkovávat kulturní hodnoty z jiných (a kulturně a umělecky silných!) jazykových oblastí a omezený počet lidí, kteří za tyto

**DOBRODRUŽSTVÍ
PLATBY**

Již tak mizernou

hodnoty "mohou zaplatit". Vždy v těchto případech musí nastoupit určitý vnější mechanismus.

Zajímavý je z tohoto hlediska příklad Nizozemska. Celkově tam vychází méně překladů než u nás a obecně v Nizozemsku působí také méně literárních překladatelů, kteří se však této činnosti mohou věnovat na plný úvazek.

Existuje tam totiž Nadace pro literaturu, která prostřednictvím komisí efektivně rozhoduje o kvalitě překládaných děl i samotných překladatelů. Pokud se mladý adept této "profese" dobře zapíše, může se lépe dostat ke grantům a v konečném důsledku tak - na rozdíl od České republiky - vzniká přesněji vymezená profesní skupina. Pravda je, že důvěra v tento mechanismus by u nás byla ohrožena korupčním prostředím (v různém smyslu tohoto slova).

Stejně se nic nenadělá?

Pokud jde o hájení ekonomických zájmů tuzemských literárních překladatelů, je jejich profesní organizace - Obec překladatelů (OP) - prakticky bezmocná a omezuje se na pouhá doporučení: ať už jde o podobu překladatelských smluv či o výši honorářů. Přitom doporučených (a stále ještě nedostatečných) 190 korun za normostranu překladatel málokdy získá; honoráře se stále většinou pohybují kolem 150 korun, ale i méně za normostranu.

V minulé dekádě se obec věnovala především kvalitě překladů. Její soustavné upozorňování na otřesné příklady přineslo kýžený efekt, protože se zjištěných překladatelských a nakladatelských zhůvěřilostí chytala média a příslušní hříšníci měli z ostudy kabát. Nakladatelé jsou nyní rozhodně obezřetnější v tom, komu překlad svěří, a dávají si rovněž větší pozor i na konečný výsledek.

Nicméně podmínkami, za nichž překladatelé pracují, se OP tehdy zabývala minimálně. Po roce 2000 někteří její členové přece jen napřeli na problém pozornost, (ostatně i zmiňovaný výzkum CEATL byl mimo jiné iniciován Alenou Lhotovou, místopředsedkyní OP), avšak kýžený efekt to zatím nepřineslo.

Svaz knihkupců a nakladatelů odmítá s Obcí překladatelů jednat o podobě překladatelských smluv, neboť prý je vše dostatečně ošetřeno autorským zákonem. Změnu tohoto zákona se OP pokoušela iniciovat - opět s nulovým výsledkem. Zdá se, že za nedostatek autority Obce překladatelů, ale i za malý zájem nakladatelství a státních institucí (který se tu v otázce kultury projevuje obecně) může skutečnost, že i tak slabý tlak překladatelské organizace se dostavil pozdě, nadto v OP nadále převažuje názor, že s malými honoráři a celkovou situací "se prostě nic nenadělá".

Dej, nebo se mě nezbavíš!

Tíha i trapnost situace však nespočívá výhradně v nízkém ohodnocení práce překladatelů. Již tak mizernou mzdu český překladatel občas nedostane vůbec (nakladatel prostě nezplatí), nebo až po mnoha letech, když o ni usilovně žebrá.

Nakladatelé často jednají s hlavními tvůrci české verze díla coby s druhořadými pomocnými dělníky, s nimiž není příliš třeba dodržovat už tak nevýhodné smlouvy. Je absurdní, aby samotný překladatel věnoval další energii na právní vymáhání svých pohledávek, které jsou z hlediska jeho vynaložené práce a právních nákladů téměř směšné. Autor tohoto článku zná případ zoufalé překladatelky, která se rozhodla svůj honorář vyrvat ze spárů nakladatelství tím, že nocovala ve spacáku před jedním nejmenovaným pražským nakladatelstvím, dokud jí nezplatilo.

V kolika takových případech očividného nedodržování ujednaných smluv se obec svých překladatelů zastala? Neplyne právě z toho její nedostatečná autorita pro jednání s nakladateli (i s jinými subjekty), kterým daný stav věcí pochopitelně vyhovuje? O nízké prestiži Obce překladatelů svědčí například i to, že ji nikdo neoslovuje,

**mzdu český
překladatel občas
nedostane vůbec,
nebo až po mnoha
letech.**

aby posoudila kvalitu překladů či překladatelů děl, na které domácí, ale především zahraniční instituce určité granty poskytují.

Za fakt, že si literární překladatel na plný úvazek vydělá v průměru méně než 8 000 korun měsíčně (pokud mu je nakladatelství vůbec vyplatí), si samozřejmě mohou především sami překladatelé. Jednoduše proto, že jsou za takovou nehorázně nízkou odměnu ochotni pracovat.

Pokud jde o úroveň překladatelského řemesla, nakladatelé z hlediska tržního prostředí většinou nemusí rozlišovat mezi "jen slušným" a "výborným" překladem (jak již bylo řečeno, naštěstí již většinou začali rozlišovat mezi překladem špatným a dobrým). "Slušný" a "výborný" překlad je pro řadu nakladatelů z praktického hlediska vlastně totéž: za tu první kategorii je nikdo nezkritizuje, kategorie druhá, označující špičkové výkony, je zdlouhavá a přespříliš namáhavá.

Láska hory a překlady přenáší

Pro většinu kvalitních překladatelů je jejich práce tím, co lze označit anglickým "labour of love" - je to něco, co dělají z lásky k překládanému autorovi, jsou zaujati daným textem a touží ho českému čtenáři zprostředkovat téměř za "jakoukoli cenu".

Pokud se takový překladatel přece jen zapře a trvá na tom, aby jeho práce byla patřičně oceněna, nakladatel si stále může vybírat z davu jiných, kteří překlad za stanovených podmínek přijmou. Univerzity každoročně chrlí dostatečné množství absolventů, kteří touží po tom, aby si své jméno přečetli v tirážích knih, a jsou ochotni pracovat za naprosto směšné honoráře. A na konečném „ekonomickém“ výsledku nakladatelova "produktu" se často - jak bylo naznačeno výše - sázka na překladatelský "slušný" průměr prakticky neprojeví.

To vše nakonec vede k tomu, že se literární překlad vnímá jako téměř dobročinná aktivita s jistým nádechem mučednictví (děláme "kulturu", tak musíme přinášet oběti), nebo naopak k pocitu, že jde o činnost, kterou může dělat každý, kdo zvládne nějaký cizí jazyk. Nestačí, když si překladatelé sami budou říkat, že je to vysoce odborná a značně namáhavá práce, k níž je potřeba rozsáhlého vzdělání a zkušeností. Je třeba, aby jakožto profesní skupina navenek hájili literární překlad coby kvalitní řemeslo, které si zaslouží odpovídající ohodnocení.

Tento obor přece nemůže žít pouze z uměle udržovaného mýtu o tradiční kvalitě českého překladu, neboť vynikajících literárních překladatelů, kteří se rodí jen díky soustavné překladatelské práci, bude za nynějších podmínek nutně ubývat.

Kam dál?

[Překladatel bere 150 korun za stránku, ale měl by brát třikrát tolik](#)

Autoři:

Petr Fantys, anglista, pedagog a překladatel (zejména současné britské prózy)